

AZ 1849 ÉVI APRIL HÓ 19-KÉN
NAGY-SALLÓNÁL
JÁVOTT CSATÁBAN MEGVEHESÜLT
S LEVÁN ELHALT HONVÉDEK
EMLEKERE ALITÁK
LEVA HÓLGYEI
1871-ÉVBEN
*Csatájok a védelmezett
Nepjog csatája volt
Melyet szent eskü, szent kötés
Ellen csarnok liport.*

Száznegyven éve Nagysallónál

1849. április 19-én a forradalmi Magyarország honvédserege Nagysallónál (ma Tekovské Lužany, Csehszlovákia) véres csatában legyőzte a túlerőben lévő császári hadakat. Most, az évforduló kapcsán, tekintsünk vissza a történelmi tárgyyszerűség igényével a tavaszi hadjárat eme dicső eseményére.

A politikai helyzet

1849 tavaszán a Habsburg uralkodóházat külpolitikai téren a már régóta szövögetett nagynémet politikai ábránddal kapcsolatos intrikák kötötték le. Az új császár, a nemrégiben trónra került I. Ferenc József, egyre inkább példaképe, Felix Schwarzenberg miniszterelnök befolyása alá került. Történetünk idejére vészesen kiéleződtek a Német Szövetség mögött megbúvó hatalmi ellentétek: ingerültté és feszültté vált a porosz–osztrák viszony.

Nem sok jó mondható a birodalom belpolitikai helyzetéről sem. Néhány nap múlt csak el a Kroměříž-i incidens óta, Schwarzenberg miniszterelnök egyre inkább belendült reakciós játékaiba, sikerült felszámolnia az osztrák forradalom legfontosabb vívmányait, s ezáltal a birodalmat visszakényszerítette a politikai jogtalanság és bizonytalanság állapotába. Ott volt továbbá a belpolitika legfájóbb pontja: az immár második esztendeje húzódo magyar válság. A császári seregek őszi-téli térhódítása után az egyre sikeresebben kibontakozó tavaszi hadjárat pánik hangulatot keltett; ám a dinasztia mindezek ellenére olmtüzi alkotmányában nem hagyott kétséget afelől, hogyan képzei el a birodalom belpolitikai stabilizálását.

Feszült volt a helyzet a forradalmi Magyarországon is. A politikai intrikák, a bizalmatlan légkör és kompromisszumok nem erősítették a forradalom helyzetét. Az egyre magasabba gyűrűző elégedetlenség a Függetlenségi Nyilatkozat kimondásába torkollott. Megszűnt a Honvédelmi Bizottmány, kormányalakítási tárgyalások kezdődtek. Fellángolt a harc a pártok között, erőeltolódás volt érezhető a békepárt és a radikálisok viszonyában; éleződött a Kossuth–Görgey ellentét is.¹ Kossuth hiába próbálta meg eltávolítani Görgeyt a seregtől, a helyettes főparancsnok² népszerűsége minden csata után nőtt, ő maga sem mutatott hajlandóságot, hogy a fővezéri posztot a hadügyminiszteri íróasztallal cserélje fel.

A csata előzményei

1849 tavaszára a hadsereg felépítése gyakorlatilag változatlan maradt: kilenc hadtest végezte hadmozdulatait az ország területén, bár ezek vezetői gyakran változtak. Történetünkben az I. III. és VII. hadtest egységei játszzák a főszerepet, tüzetesebben ezeket vesszük hát szemügyre.

Az első hadtestet ez időben a Mészáros Lázárt felváltó Klapka György ezredes vezényelte.

A huszonkilenc esztendő Klapka a vezérkartól került erre a parancsnoki helyre. A tényleges szolgálatból 1847-ben lépett ki. A temesvári polgármester-nyomdatulajdonos fia utóljára a temesi sváb határőr gyalogezredben szolgált. Az ezred karánsebesi fiúnevelő intézetéből került a tüzérséghez, onnan a testőrséghez, ahol a leendő vezérkari tisztok előképzését kapta.

A harmadik hadtest a Bácskából és a temesi bánságból fölrendelt csapatokból állt, ez idő tájt a negyvennégy éves Damjanich János tényleges gyalogsági százados, honvéd tábornok parancsnoksága alatt.

A hetedik hadtest parancsnoka a harmincéves, szolgálaton kívüli cs. kir. főhadnagy, Görgey Artúr volt egész március 31-ig, amikor is Görgeyt Vetter lemondása után a hadsereg helyettes főparancsnokának nevezték ki. A VII. hadtestet ezután Gáspár András ezredes vezényelte.

Az I., II., III. és VII. hadtest április elején a Klapka György ezredes által kidolgozott és a március 30-i egri haditanács által jóváhagyott terv szerint kezdte meg hadmozdulatait. A fölvonulás célja az ellenség főerőinek Észak-Dunántúl térségében történő bekerítése és megsemmisítése volt. A hadvezetés összehangoltságának hiányosságai miatt azonban ennek megvalósítása állandóan elodázódott, végül is nem következett be. Bár a Gáspár ezredes vezette VII. hadtest a III. hadtest jelentős támogatásával április 2-án a hatvani ütközetben legyőzte és visszavonulásra kényszerítette Schlik altábornagy csapatait, Schlik a bekerítést elkerülte. Gáspár András ezért a győzelemért honvéd tábornokká léptették elő. Sikerült kibújni a gyűrűből Jellačić altábornagnak is, akinek seregét az I. és a III. hadtest csapatai győzték le a tápióbszei csatában. A további lehetőségek nem vártak sokat magukra, azonban ezek is kihasználatlanul maradtak. Április 6-án az isaszegi csatában a honvédsereg főerői döntő győzelmet arattak Windischgrätz tábornagy egyesült seregei felett, ám az átkaroló hadművelet pontatlansága miatt a császári seregeknek itt is lehetőségük nyílt a visszavonulásra. A győzelem jelentősége így is óriási: Windischgrätz megvert csapataival Pestre vonult, megnyitva ezzel az utat Komárom irányában.

A legfelső haditanács április 7-én, Gödöllőn, Kossuth jelenlétében határozta meg a soron következő legfontosabb feladatot: a Komárom felmentését célzó hadművelet megindítását. A tervben némely feladatok szerint már érvényesülnie kellett volna Szemere kormánybiztos március 16-i felhívásának, amelyben Felső-Magyarország népéhez fordult egy helyi jellegű védserg létrehozatalának érdekében.³

Az isaszegi csata után a főserg kettévált: Aulich a II. hadtesttel Pest előtt maradt, az I. és a III. hadtest Vác, illetve Komárom irányába húzódott, míg a VII. hadtest az észak felé vonuló sereg tartálékát alkotta Pest és Vác között. Április 10-e újabb siker: Damjanich és Klapka tábornokok hadtestei Vácot lerohanják Christian Götz tábornok seregét. A bekerítés a Damjanich-hadtest korai támadása miatt itt sem sikerült, a győzelem azonban így is jelentős: sebesülten maga Götz tábornok is fogságba esett, s másnap belehalt sérüléseibe.

Úgy látszik, Ferenc József császár és tanácsadói is okultak a történelekből: Alfred Windischgrätz hg. tábornagy helyére Bécs katonai kormányzóját, Ludwig von Welden br. tábornagyot nevezték ki a magyarországi császári seregek főparancsnokává. Welden tanult előde hibáiból: egyértelműen a hadsereg megmentésére törekedett, s ezt mindenekelőtt Komárom birtokba vételével szerette volna elérni. Március végén személyesen állt az ostromló sereg élére, de a mintegy 8000 főnyi védősereg hőiesen ellenállt.⁴

Időközben az I., III. és VII. hadtest a váci csata után megkezdte előrenyomulását északkelet felé. Jablonovszky altábornagy közeledtük hírére feladta az Ipoly vonalát, hadosztályával egészen Kálnáig (ma Kalná nad Hronom) húzódott vissza, s a zselízi (ma Želiezovce) átjáró védelmére április 11-én egy lovasszázadot rendelt. Jellačić parancsa azonban Kéméndre (ma Kamenin) szólította, ahova egy időben érkezett a Csehországból iderendelt Wohlge mut altábornaggyal, a Garam menti hadtest új főparancsnokával. Wohlge mut Weldentől a Léva–Komárom vonal védelmét kapta feladatul, 12 ezres seregét Csorich és Rambert dandárjaival erősítették meg, így a feladat végrehajtására együttesen mintegy 18 200 fős sereg állt rendelkezésére, 57 ágyúval felszerelve.

¹A VII. hadtest Görgey pártján álló törzstisztek többsége küldöttségileg, majd levélben szólította föl Görgeyt, lépjen fel Kossuth politikája ellen és a VII. hadtest legyveres erejét felhasználva kényszerítse Kossuthot lemondásra.

²Görgey Vetter lemondása után, március 31-től a hadsereg helyettes főparancsnoka.

³A beszéd hatása április 18-án érvényesült: a honvédszervezetek oldalán felkelő bányászok felszabadították Selmecbányát (Banská Štiavnica).

Az I., III. és VII. hadtest eközben Ipolyságon (ma Šahy) keresztül Léva felé tartott. Damjanichot, Görgeyt és Gáspárt Ipolyságon érte utol Vukovics Sebő forradalmi kormánybiztos. Vukovics Ságon visszahelyezte tisztébe Boronkay Lajost, Bars és Hont vármegyék kormánybiztosát, majd találkozott a honti ellenzék egy részével.

Ilyen előzmények után ért a sereg április 16-án Léva vonalára. Görgey terve szerint itt kellett átkelniük a Garamon, aztán hirtelen délnek fordulva oldalba kapni a Komáromot ostromló osztrák erőket. A magyar sereg mintegy 25 ezer embert számlált összesen. Az I. hadtest Szecse (ma Horná Seč) mellett, a III. Óbarsnál (ma Starý Tekov), a VII. Zsemlérnél (ma Žemliare) táborozott, a fővezérség Léván volt. A sereg harci kedve töretlennek volt mondható, ám az átverekedett véres csaták nyomot hagytak a sereg állapotán: mély érvágást jelentettek, ami később éreztette hatását.

17-én érkezett Lévára Vukovics Sebő és Ludwig János képviselő is, aki Kossuth megbízásából Vukovicsot volt hivatott leváltani kormánybiztosi hivatalában.⁵ Ugyanakkor érkezett Lévára Fekete László, Kossuth titkára, akitől az április 14-i függetlenségi nyilatkozat kimondásának és az új kormány előkészületeinek hírért vették. A hír úgy Vukovics, mint Ludwig szerint nagyobb meglepetést nem idézett elő a táborban, hiszen a nyilatkozat előkészületeiről Kossuth már a gödöllői tanácskozáson tájékoztatta a főtiszteket. A táborban inkább a határozat ellenzőit, Mészáros és Nyáryt állították pellengérré, magának a határozatnak inkább az időszerezését vitatták.⁶

A tiszték Léváról este Damjanich táborába mentek vacsorára, ahol igen érdekes témák vetődtek fel, többek között a katonai diktatúra szükségességének kérdése. A tisztikar e kérdésben két vélemény körül csoportosult: a diktatúra szükségességét főleg a VII. hadtest tisztikara hangoztatta. Vukovics, aki maga nem vett részt a vacsorán, első kézből kapott információi alapján így ír a vitáról: „... a VII. hadtest néhány ifjú tisztje Görgeyt önjelenlétében, minden tiltakozása nélkül, mint arra (értsd: diktátornak, sz. meg.) hivatottat nevezé. Nagysándor és Bogdanovich védelmezték a polgári elemet, s küzdének a katonai diktatúrság eszméje ellen. Ezen alkalommal mondta Nagysándor, hogyha valaki katonai diktatúrságra vetemednék, lesznek a magyar seregben elegen, kik pisztolyt szegeznek mellének, és ha más nem találkozik, ő lesz az első, aki ezt megteszi. Görgey nem látszott e kijelentést rossz néven fogadni, de azon estétől fogva Nagysándor minden alkalommal érezé Görgey általi mellőztetését.”⁷

A csata

A támadó hadmozdulatokat másnap, 18-án kezdték meg. Görgey nem kockáztatott,⁸ az előzetes haditerven semmit nem változtatva két hidat veretett a Garamon, egyet Kiskálna mellett, egy másikat pedig lejjebb Zsemlérnél, a VII. hadtestnek. A kiskálnai híd készült el időben, 18-án reggel át is kelt rajta az I. és a III. hadtest, melyek aztán a Garam jobb partján lassan húzódtak déli irányban. Az első nap nyugodtan telt el, Pélen és Endréden éjszakáztak és csak másnap, 19-én hajnalban folytatták a vonulást.

Az I. hadtest Nagysálló környékén csakhamar elérte a császáriak állásait. Klapka azonnal értesítette Damjanichot és Gáspárt: a III. hadtest 10 óra tájban meg is érkezett. A VII. hadtest ez időben kelt át a Garamon, így végül is csak az I. és a III. hadtest ütközött meg a túlerőben lévő ellenséggel. A VII. hadtest csak délután ért a csata színhelyére.

Klapka kevéssel kilenc óra után támadott: az első támadásban főleg a 17., 19. és a Dom Miguel zászlóaljak vitézkedtek, míg az utána következő harcokban a 17., 19., 3. és 9. zászlóalj, valamint a lengyel légió tűnt ki. Délután 5 órára a császáriak minden oldalon hátrálni kezdtek. Wohlgemut a hőlvényi erdőkből még egy utolsó támadást kísérelt meg,

⁴Ld. Szénássy Zoltán cikkét a Honismeret 1988. 3. számában.

⁵Vukovics Sebő Kossuth igazságügy-miniszternek hívta meg a független magyar kormányba.

⁶A Görgey pártján álló tiszték elhamarkodottnak találták a lépést. Gáspár András tábornok lemondott, a VII. hadtest vezetését Pöltenberg Ernő ezredes vette át.

⁷Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. Európa 1982, 65–66. old.

⁸Görgeyt néhány héttel előbb a radikális párt nyomására kis híján haditörvényszék elé állították a haditerv önkényes megváltoztatása miatt.

⁹Az emlékművet 1871. október 21-én avatták fel a lévai temetőben. 1983 óta a Csemadok alapszervezete kezdeményezésére minden évben, a csata emléknapiján, koszorúzási ünnepséget tartanak az obeliszknél. Az emlékművet a Csemadok lévai alapszervezete 1987-ben restauráltatta.

¹⁰Vukovics: i.m. 40. old.

amelyet azonban Vojk tüzér főhadnagy feltartóztatott mindaddig, amíg a Bobics-dandár meg nem érkezett, s aztán Vezekényig (Vozokany) el nem űzte az ellenséget. A császáriak egyik része Érsekújvár, a másik Párkány irányában vonult vissza; ez utóbbit Pöltenberg Ernő a VII. hadtest lovasságával estig üldözte.

A csatában részt vett a kinevezett komáromi várparancsnok, Guyon Richárd is; délután a jobb szárny vezetését vette át és az ellenséget Fajkürt irányába szorította vissza. Görgey maga nem vett részt az ütközetben: a lévai vár romjairól szemlélte a csatát, s csak este lovagolt el a csataterre.

A véres csata áldozatainak számáról a források eltérően szólnak: számukat mintegy 1600-2000-re tehetjük. A honvédsereg 4 ágyút, 2 löszerkocsit, 20 társzekeret, 130 lovat zsákmányolt; 2000-nél több foglyot ejtett. A sebesültek ápolták őket. Az elhunyt honvédek emlékét obeliszkek őrzik a városi temetőben,⁹ ugyancsak emlékoszlop vigyázza Nagysallóban a csata helyét.

Az út tehát szabad volt Komárom felé, a főhadiszállás Kálnán át Perbetére (Pribeta) vonult. A sereg 21-én éjfélkor érkezett Komárom alá.

A csata következményei

A nagysallói ütközet napján Pest körül Jellačić és Schlik erői rávetették magukat a II. hadtestre; Aulich azonban a haditervnek megfelelően kitért a csata elől. Welden ebből felismerte a magyar haditerv lényegét: Komáromon át a Dunántúlon elérni az osztrák főerők bekerítését. Gyors parancsot adott a sürgős és általános visszavonulásra, beleértve Pest kiürítését is. Jellačić serege parancsa értelmében délnek vonult, Szeged–Horvátország felé, Csorich, Schlik és Wohlgemut tábornokok hadteste pedig a Dunántúlon gyülekeztek, hogy fedezzék Bécsset. Welden feldúlt állapotában ezt írta Schwarzenbergnek: „A Monarchia üdve most már egyedül az oroszoknak Krakkó felőli gyors bevonulásától függ, mert nem tudom, milyen belső erő tudná még megmenteni a Monarchiát.”

Következett még a komáromi–szőnyi diadal, ám a fiatal független Magyarország politikája nem volt képes a győzelemsorozatból előnyt kovácsolni. „...amikor a szerencse mulandóságára senki sem gondolt – s májusban és júniusban csudálkoztak a külföldön, kik a magyar háború eseményeit vizsga szemmel kísérték, hogy az áprilisi győzelmeknek semmi eredménye nem lett. Sem nem semmisített meg az ellenséges sereg, sem békekötésre nem kényszerített. Még csak fegyvernagyvá is követte a győzelmeket, szokott következménye a kisebb jelentőségű győzelmeknek is.”¹⁰

A jövő fekete madara azonban e napok hatására emelkedett fel a szabadságharc sorsa fölött: Ferenc József május 2-án levélben kért segítséget I. Miklós orosz cártól a magyar forradalom leverésére.

Csáky Pál

Felhasznált irodalom: Magyarország történeti kronológiája, III. 1848–1944. Akadémiai Kiadó – Gonda Imre–Niederhauser Emil: A Habsburgok. Gondolat, 1978. – Vas Zoltán: Kossuth Lajos élete I. Magvető, 1973. – Spira György: A magyar forradalom 1848–1849-ben. Bp., 1959. – Szénássy Zoltán: Klapka György. Madách Kiadó, Bratislava, 1977. – Nemeskürty István: „Kik érted haltak, szent Világszabadság!”, Magvető, 1977.

A Magyar Tanácsköztársaság honvédelmi harcai I.¹

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása az egész világon nagy visszhangot váltott ki. A nemzetközi munkásmozgalom forradalmi szárnya a szocialista forradalom magyarországi győzelmét annak bizonyítékeként üdvözölte, hogy a világforradalom lángja feltartóztatlanul terjed nyugat felé. Ebben az időben a nemzetközi kommunista mozgalom vezetői szilárdan hitték, hogy a szocialista forradalom egész Európában – vagy legalábbis annak nagy részében – történelmileg rövid idő, néhány esztendő alatt bekövetkezik. A magyaror-

¹A tanulmány második részét a következő számban közöljük. (Szerk.)